

INTELECTUAIS E AUTONOMÍA

Antón Baamonde

Resumo: Non pode entenderse o horizonte político do galeguismo senón é usando a linguaxe do nacionalismo. Como pode comprobarse cando se analiza o movemento galeguista no final do franquismo e no momento da transición política, a súa preferencia era por partidos de ámbito propiamente galego e por unha España federal na que puidesen satisfacerse as demandas nacionais de Galicia, tanto materiais como morais. Só nun segundo momento, cando se comproba o éxito electoral da UCD e AP en Galicia –partidos que estaban formados por xente que proviña da administración franquista–, dáse o paso claro ao galeguismo entendido como unha acción transversal. Esa dilución da mensaxe buscaba unha maior eficacia para similares obxectivos de fondo. Os galeguistas adaptáronse –intercambiaron lexitimidade por influencia– pero mantiveron un programa nacionalitario.

Abstract: The essay argues that we must understand the political horizon of *galeguismo* in terms of nationalism. In the last years of the fascist regime, the generation that lived under Franco's dictatorship but who also lived the years of the Spanish Republic, tried to create Galician political parties. The political program of this generation included both the idea of Spain as a plurinational country and the desire of federalism as the right way to fulfil Galicia's national aspirations. Only the defeat of Galician parties in the first democratic election forced them to implement a transversal action. They thought that Galicia's material and moral interests were better protected if they were also defended by those Spanish political parties with electoral success: UCD, AP and PSOE. In this way *galeguismo* exchanged legitimacy for power and influence. This fading of the message was not aimless: the *galeguistas* searched more efficiency for similar objectives. They kept up a nationalization programme.

Palabras chave: nacionalismo, galeguismo, Autonomía, Transición, federalismo, franquismo renovado.

Key words: Nationalism, *Galeguismo*, Autonomy, Political transition, Federalism, remastered Francoism.

É curioso que a práctica totalidade dos xuízos que se verten sobre a acción política do galeguismo unha vez recuperada a democracia teñen como recipiendaria a figura de Ramón Piñeiro. Parecería non só que o galeguismo que sobreviviu na Ditadura fose extremadamente débil, senón que, en definitiva, se reducise a esa única e solitaria individualidade. No entanto, como é público e notorio, máis alá das súas diferenzas, que as houbo, e por momentos foron tensas, outras dúas persoas compartiron no básico a actitude de Piñeiro. Xaime Isla Couto e Francisco Fernández del Riego fixeron camiño con el, e os tres formaron unha trepia que foi a base da Editorial Galaxia, principal esfera de acción do galeguismo neses anos, e das outras iniciativas que ao longo dos anos foron tomando. E eles tres, á súa vez, foron o nó dunha máis extensa acción colectiva na que participaron todos aqueles que quixeron facelo, viñesen dos restos do naufraxio ou se incorporasen de novo ao vello barco da acción galega.

Inferir que Ramón Piñeiro adoptou as súas tomas de posición sen o concurso dos seus camaradas parece unha estraña maneira de ver as cousas. É normal que el personificase Ulm Roam, a figura edípica que ten que ser asasinada simbolicamente polos seus fillos, dado que el facía o papel do líder dentro da reducida esfera do galeguismo, pero non é normal pensar que o líder o é soamente de si mesmo, nin tampouco atribuírle en exclusiva poderes taumatúrxicos que, en última instancia, terían determinado a propia configuración do presente do país. Nin para ben, nin para mal tivo Piñeiro influencia tan desmedida. En todo caso, el xogou as súas cartas, coas mans que lle foron dadas.

Non vexo de que outra maneira se podería describir quen foron esas tres persoas e todas aquelas outras que as acompañaron, e de especificar que fixeron e por que o fixeron que non sexa usando o vocabulario do nacionalismo. Os tres proviñan do PG da preguerra, os tres colaboraron no breve intento de reflatalo despois do fin da guerra, nos anos corenta e os tres foron partícipes da súa anulación para restrinxirse ao traballo na Editorial Galaxia. Esa editorial, hai que lembralo, foi un modo de transubstanciación política: constituía unha plataforma legal, era un modo de reagrupar forzas e concitar axudas que en poucos casos se efectuarían para unha acción clandestina. Segundo pensaban, a edición de libros e a publicación de *Grial* ou da *Revista Económica de Galicia* lles daría unha capacidade de influencia e, iso esperaban, de “galeguización” da vida social nos tempos da longa noite de pedra. Máis longa aínda e máis pétrea cando un pertence a unha opción con mínima cobertura internacional, moi minguada en efectivos e apoios sociais e que ten que sobrevivir nunha atmosfera extraordinariamente hostil.

Pero, en definitiva, o que os tres ensaiaban, o que intentaban, era unha acción política, e, para ser máis precisos, de corte nacionalista. Para que a nación galega non desaparecese é para o que crearon esa editorial, pero tamén recuperaron a

Real Academia Galega, intentaron formar parte do Goberno da República no exilio nos primeiros anos despois do holocausto causado por Franco na guerra, teceron alianzas con outras forzas na clandestinidade, eventualmente foron ao cárcere –non só Piñeiro, tamén os irmáns Saco– e, máis tarde, nos anos sesenta, concibiron a idea de crear unha forza socialista, recoñecida pola Internacional Socialista, e outra demócrata-cristián, reproducindo así, a escala galega, o que era o usual arco da vella dos parlamentos europeos. Da terceira opción, a comunista, xa se ocupaban os rapaces que, extra muros da súa influencia e maxisterio, crearon a UPG nos anos sesenta, conforme ao que eran os ventos favorables da época para unha opción así. As súas iniciativas, moi frecuentemente, non eran recompensadas polo éxito. Pero aqueles señores nunca deixaron de pensar estratexias e de organizar redes de influencia de distinto nivel. E, por qué o ían a facer se non era respondendo ao chamado da súa conciencia política? Qué outros motivos se poderían aducir?

O que, en todo caso, diferenciaba a Piñeiro de Isla Couto e de Del Riego é que el era, para entendérmonos, o *liberado* da organización. Se Xaime Isla era un prestixioso avogado e profesor de contabilidade e se Del Riego nunca careceu de actividade profesional, isto é, se os dous acompañaron sempre a súa labor política coa súa actividade laboral, Piñeiro estivo dedicado por completo a modelar a acción que compartían. Piñeiro era un *homme politique*. Era, non cabe dúbida, o político por antonomasia do galeguismo. Non era a única diferenza. Tal vez Xaime Isla tiña un sentimento relixioso máis marcado e Del Riego unha certa inclinación á esquerda socialista mentres que o punto de vista de Piñeiro podería describirse como o dun humanista laico de centro esquerda. E tal vez as súas calidades de concepción e organización tamén os diferenciaban.

É de supoñer que en distintos momentos terían diferenzas máis ou menos pronunciadas. No que a min respecta cónstame que cando Piñeiro lle pasou a dirección de *Grial* a Carlos Casares iso constituíu un motivo de grande desgusto para Paco del Riego, que esperaba exercer esa función. Un pode, por exemplo, preguntarse a si mesmo se nos anos sesenta, cando Paco del Riego, un home de incuestionable afouteza, militaba no PSG, facíao como unha iniciativa persoal ou o facía formando parte dunha estratexia compartida: a de favorecer o nacemento de forzas nas dúas beiras do que era o marco político europeo do momento para, esa era a idea, que cando Franco morrese ese espazo estivese ocupado por forzas galegas. Sabemos que máis tarde Xaime Isla, que pola súa vez creara a Editorial SEPT, de raíz católica, tentou a creación dun partido democrata-cristián. Foron intentos de cadaquén pola súa parte? Ou respondían a unha visión común?

É esta, ao meu parecer, unha cuestión central se un quere precisar o punto de vista do propio Ramón Piñeiro. Sabemos polas súas cartas que a mediados dos

sesenta xa Piñeiro estaba elaborando a teoría de que o galeguismo tiña que ser transversal e non limitarse a un só partido. Quería iso dicir que non debía meterse en política e que debía entenderse a si mesmo como un areópago de Senadores *au-dessus de la mêlée*? Ou que ese galeguismo debía encarnarse en distintos partidos para ser eficaz?

Aparentemente, nos anos da transición eles parecían seguir apostando por crear esa bipolaridade –partido democrata-cristán, partido socialista–, sen furtarse outras formas de influencia. Ás primeiras eleccións, as de 1977, concorreu o Partido Popular Galego en coalición co Partido Galego Social-Demócrata. Do primeiro formaba parte Xaime Isla, pero tamén Fernando López Agudín, un home da esfera de Ruíz Giménez, ou Antonio Viana, un notable avogado vigués. No PGSD constaba o notario Alfonso Zulueta de Haz pero tamén o pontevedrés Xosé Luís Fontenla, un nacionalista de longo percorrido. O PSG estaba marcado pola personalidade do seu líder Xosé Manuel Beiras, en quen tanto Piñeiro como García Sabell, o seu sogro na altura, como o grupo Galaxia, no seu conxunto, tiña depositadas moitas esperanzas. El era “o Principiño”, a persoa designada e educada para ser o home decisivo naquela conxuntura. Son cousas que eran sabidas naquel momento, pero que tal vez os anos teñen desvanecido.

Os resultados das eleccións de 1977 tal vez constituíron un chorro de auga fría e unha liña divisoria. Tal vez aqueles datos constituíron unha gran decepción e un chamado a buscar outras sendas de influencia, como máis tarde veremos. Pero debe quedar consignado que cando se quere dar unha visión unidireccional do decurso de Piñeiro, como parece facer Xusto Beramendi, e dos seus camaradas estes datos deben tomarse en conta. Non é coherente esa visión dun Piñeiro, e dun galeguismo, culturalista e como sobrevoando a esfera política con eses intentos de promover esas opcións. Outra cousa é que eses intentos vistos dende hoxe, nos podan parecer inxenuos ou errados. Eles eran ignorantes da correlación de forzas que se aveciñaba. Pero naqueles anos da Transición non só eles foron levados pola corrente. Moitos partidos desapareceron do horizonte que, no entanto, naquel momento, parecían ter algunha chance, dende o PSP de Tierno Galván, á Izquierda Democrática de Ruíz-Giménez. Non cabe ignorar a capacidade do réxime de cambiarse a si mesmo a través da UCD nin o traballo de Alemaña, Francia, Estados Unidos etcétera para financiar e favorecer opcións, a través da súas fundacións e embaixadas. En Galicia, ou no nacionalismo galego, case sempre se peca de ignorar as realidades máis básicas. Hoxe mesmo tal vez non é moi distinto.

Fose como for, no básico, e máis aló das puntuais diferenzas de estratexia, compartían un horizonte. Caben poucas dúbidas de que a súa opción ideal sería a dunha república, ou, se así fóra o caso, unha monarquía federal, como o lugar no

que Galicia puidese desenvolver a súa personalidade espiritual, estender a todas as capas sociais o uso do galego e modernizar a súa configuración económica e social. Un programa implícita, ou explicitamente nacionalitario, se un quer eludir o ismo. No caso de Piñeiro, pero tamén no de Isla ou Del Riego, diría mesmo un nacionalismo de corte herderiano, absolutamente clásico, non só sobre o eixo da lingua. É obvio que o tratamento da Saudade por Piñeiro obedece a un intento, filosoficamente elaborado, de especificar unha alma característica do pobo galego e diversa da dos outros pobos de España. Trátase, en efecto, de manter a diferenza a respecto doutros espíritos colectivos cos corolarios políticos que iso podía conlevar. Era un modo subrepticio de, en plena ditadura, emitir unha mensaxe de afirmación galega. Así o entenderon as propias autoridades franquistas no célebre episodio en que Juan Aparicio falou das “faltas ortográficas na pluma e na alma” dos galeguistas que se atrevían a traducir a Heidegger e a facer filosofía! en galego.

En todo caso, como explicar que o eixo da súa vida estivese marcado por unha acción dese tipo, e que unha e outra vez, incidisen, sempre que puideron facelo, e cos recursos que tiñan, na acción política sen ter puntos de vista políticos de corte nacionalista, aínda máis aló do nominalismo? O abandono do termo nacionalismo é visto por algúns autores, Miguel Barros entre eles, como un abandono do contido político asociado ao termo. Non se ve ben en que aspecto esencial, máis aló do pragmatismo, e do posibilismo, marcado pola debilidade política, se produciu ese abandono. Para influír *urbi et orbi*, tiñan que diluír o galeguismo e transformalo nun fenómeno transversal, como, por outro lado foi feito en Cataluña, onde o nacionalismo conseguiu dese modo integrar aos novos cataláns, promover a inmersión lingüística e, en definitiva, establecer uns consensos básicos que só a España inflamada polo aznarismo está dinamitando hoxe. Agora ben, iso non significa deixar de razoar dentro dunha perspectiva nacional. Calquera que coñecese a Isla Couto, ou Paco del Riego, o mesmo que a Piñeiro, sabe que isto é así. Máis adiante enunciaremos as precisas circunstancias en que o “piñeirismo” deixou atrás aos partidos nacionalistas... para contribuír ao autogoberno do país.

E iso, aínda que a súa acción política non discorrera por canles de partido en termos exactos pero buscábase sempre a eficacia política da mensaxe de fondo. Non debemos acaso xulgar ou moralizar, pero debe quedar consignado que, comparámos ou non o que fixeron, eles estiveron aí. Cando ás veces se lles contrapón a figuras como Valentín Paz-Andrade ou Ricardo Carvalho Calero, de incuestionable mérito, cabe lembrar que, pese a todo, foron aqueles tres homes os que resultaron ser o epicentro da acción galeguista naqueles anos. A Paz-Andrade non se lle coñece acción política fóra da súa empresa nos anos do franquismo. Polo seu lado Carvalho Calero tivo que resistir unhas circunstancias vitais en absoluto fáciles. Beizón para os dous. Pero foi máis ben o grupo Galaxia o que despregou a

súa actividade. Para ben e para mal, coas súas luces e sombras, cos seus acertos e erros, que a historia está xa xulgando, foron eles os que estiveron aí. Moitos outros colaboraron con eles, como planetas da contorna, pero mantendo unha distancia prudencial.

Así pois, cabe reivindicar a súa condición de resistentes políticos. Non facelo implica afirmar que Galicia foi un ermo do punto de vista do Galeguismo, e que de Luís Viñas a Otero Pedrayo, pasando polos mencionados Irmáns Saco, ou Gómez Román, entre moitos outros, non estiveron aí, dando o seu apoio a unha opción que non era do agrado do réxime e que non podía máis que gañarse a súa inimiga. Que os seus avatares tiveran maior ou menos importancia do punto de vista do país é outro asunto. Como tamén é claro que poderían ter seguido outros camiños. O seu deus uns determinados froitos, seguir outra senda daría outros, tal vez de maior entidade. Nunca o saberemos.

De feito, outra cousa é que eles non souberan, ou non puideran, construír nada máis eficaz do punto de vista político. Entendo que os termos da disxuntiva son os que deberían ser obxecto de discusión. Servidor cóntase entre os que a touro pasado xulga evidente que o momento de resucitar algo parecido ao PG, un partido de centro atrapa-todo, foi nos anos sesenta. Eles, en vez de trenzar esa oportunidade, tal vez se portaron, visto dende hoxe, con certo diletantismo. Pode que iso fose unha tarefa enorme, pero a que imaxinaron —crear dúas forzas políticas na dereita e a esquerda do arco político— sorprende pola ambición. Parece pouco plausible, á luz do futuro. Pero iso foi o que a eles se lles pasou pola imaxinación e o que efectivamente intentaron.

Polo demais, aí que dicir que Coalición Galega xa máis tarde, nos anos oitenta, foi ou puido ser esa forza, pero non puido sobrevivir en circunstancias tal vez máis favorables. E xa postos nos xuízos retrospectivos non deixa de ser dabondo evidente que o feito de que o nacionalismo, case en exclusiva, estivese representado nos anos en que a democracia se instaurou por unha forza contraria á Unión Europea, á Autonomía, e cunha visión do mundo propia dos partidos comunistas máis á esquerda, críticos dos partidos comunistas convencionais, tampouco favoreceu a encarnación desa corrente. Os erros cometémolos todos, temo.

Dous apuntamentos da miña memoria que inciden no punto de vista que sosteño. A primeira vez que eu vin e escoitei a Ramón Piñeiro foi nunha conferencia no Círculo das Artes en Lugo, tal vez no ano 1975 ou 1976. Dado que eu era de ERGA naquela altura e que acudín a esa charla por prescrición política, hai que inferir que debeu ser nun momento en que Ramón Piñeiro estaba preto do PSG e este dentro do Consello de Forzas Políticas de Galicia. Se a memoria non me falla Don Ramón fixo mención a Temístocles e ao estreito das Termópilas. É posible que Piñeiro estivera construíndo unha especie de *roman á clef* do que o sentido

naquel momento se me escapou. Tal vez estaba glosando a audacia duns poucos fronte a un grande poder como o Imperio Persa como camiño posible, pero naturalmente o que a min me sorprendeu foi unha mención á época clásica que, dende logo, non era o habitual no momento. Fose como for, cóntoo para dicir que dende logo Piñeiro non era alleo aos movementos políticos naquel intre decisivo, como non o foi nunca.

O segundo apuntamento ten que ver con Xaime Isla. A última vez que o vin foi con ocasión da publicación, por parte da editorial A Nosa Terra, do libro de homenaxe a Carlos Casares. Foi por certo, o mesmo día en que o Moncho Quintana nos trouxo a triste noticia de que o común amigo Marcos Valcárcel estaba afectado de ELA. Naquela conversa Xaime Isla díxome, e eu entendín que se trataba dunha certa vindicación de si mesmo, que a idea de Realidade Galega fora del, aínda que Ramón Piñeiro fose, con García Sabell, quen a puxo en obra. É unha maneira de afirmar que o “piñeirismo” era máis que o propio Piñeiro. Aínda que hoxe a creación dese lobby ou grupo de influencia, con ramificacións na UCD, e no PSOE, sobre todo, forma parte dunha *petite historie* coñecida só por uns poucos, o certo é que ese momento constituíu o cumio da influencia política do grupo galeguista na Transición á Democracia. Foi o logro decisivo: evitar que Galicia caese do mesmo lado, en termos xurídicos e políticos que Murcia.

Que ese momento constituíse o cénit da súa influencia política só constata, dunha beira a súa habilidade para tecer simpatías nos ámbitos máis diversos, dende o Antonio Rosón, presidente da Preautonomía ata o Xerardo Fernández Albor, despois Presidente de Galicia co Partido Popular, e, sobre todo, entre as fileiras da UCD ou o PSOE —lembremos o decisivo papel de Ceferino Díaz—. Pero, sobre todo, o que evidencia é o reducido do poder político efectivo que chegaron a atesourar. O seu obxectivo foi impedir que Galicia fose reducida a unha autonomía de segunda división. A idea era que puidese, en principio, gozar do mesmo nivel de competencias, de poder, que Catalunya e Euskadi, as dúas sociedades que posuían unha elevada conciencia nacional. Foi unha meta que acadaron e tal vez marcou o punto máis elevado do seu traballo político.

Agora ben, non debemos obvialo, non estaba nas súas mans o nesgo do poder que nacía. En Galicia gañaron as eleccións as vellas elites que tiñan influencia e poder no franquismo. Esas elites, moito antes de que tiveran sobre a mesa o redactado da Constitución, xa discutían sobre o que ía ser a futura Lei electoral, que lles debía garantir o control da situación, unha vez que a chegada da Democracia xulgábase inevitable. Figura fundamental do momento foi Meilán Gil, ex Procurador en Cortes, ex Presidente do Iryda, destinado no seu momento na Secretaría General Técnica de Presidencia do Goberno, creada por Carrero Blanco a instancia de López Rodó. Precisamente Meilán Gil foi Catedrático de

Dereito Administrativo formado naquela canteira do Opus Dei que foi a Escola Nacional de la Administración pública creada por aquel ministro en 1960. A súa figura expresa a capacidade de usar as redes de influencia do réxime e a súa forza de mobilización política de cara a lexitimar por medios democráticos unha parte do poder que gañaran baixo as condicións do franquismo. Foi un dos rostros do Suarismo en Galicia, tal vez o máis conspicuo.

No número dous de *Man Común* fechado en setembro de 1980 (citado por Ceferino Díaz no seu libro *A esforzada conquista da Autonomía*, Galaxia, 2007) narra Antón Landeira:

Na Coruña, José Luís Meilán Gil acudiu co seu Partido Gallego Independiente, no que recolleu a todos os seus amigos colaboradores nas campañas para as eleccións a procurador familiar das Cortes franquistas e que formaban un equipo eficaz con vinculacións na administración provincial e nos sectores agrarios e mariñeiros. Pío Cabanillas, cóbado a cóbado con Gómez Franqueira e a súa omnipotente organización cooperativa, encabezaba o Partido Popular Orensano. Antonio Rosón en Lugo, non aportou siglas, pero sí unha organización forte e unida, fraguada nos tempos dos seus mandatos na Deputación e nas Cámaras Agrarias. En Pontevedra formouse unha candidatura directamente “suarecista”, animada por Sancho Rof e con Víctor Moro como home que prestaba a credibilidade democrática.

As negociacións para o Estatuto de Autonomía tiveron lugar moito despois de que as primeiras eleccións xerais deran, e hai que deterse nel, o seguinte resultado:

Eleccións xerais en Galicia en 1977

Congreso

Partido/Circunscrición	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Total (27)
Unión de Centro Democrático - UCD	6	4	4	6	20
Federación de partidos de Alianza Popular - AP	1	1	1	1	4
Partido Socialista Obrero Español - PSOE	2	-	-	1	3

Senado

Partido/Circunscrición	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Total (16)
Unión de Centro Democrático (UCD)	3	3	3	3	12
Candidatura Democrática Galega (CDG)	1	-	1	1	3
Federación de partidos de Alianza Popular - AP	-	1	-	-	1

Coas seguintes porcentaxes de votos:

27 escanos

Escrutado	100 %
Participación	60,73 %
Abstención	39,27 %
En branco	0,41 %
Nulo	2,06 %

Partido	Esc.	%	Votos
UCD	20	53,76	606.726
PSOE	3	15,52	175.127
AP	4	13,13	148.239
PSP-US	0	4,7	53.067
PCE	0	3,03	34.188
PSG	0	2,41	27.197
FDC-EDC	0	2,04	23.014
BNPG	0	2,02	22.771
RSE	0	0,84	9.425

Esa foi a innegable realidade coa que foron a bater todas as esperanzas que os galeguistas puideran ter de que Galicia seguise un rumbo similar ao catalán ou vasco. Ata ese momento as súas estratexias podían imaxinar que as urnas desen outros resultados. Pero aqueles datos cortaron de raíz toda expectativa. Tiveron si, un pequeno, ínfimo, éxito. A práctica totalidade da *intelligentsia* democrática, o que na altura quería dicir os galeguistas de diversa condición –non só os ligados a Galaxia, tamén os vinculados ao PCG como Alonso Montero, ou outros como Isaac Díaz Pardo, Eduardo Blanco Amor, ou Valentín Paz-Andrade–, apoiaran a Candidatura Democrática Galega ao Senado impulsada polo PSOE e PCG. Esa candidatura obtivo tres pírricas actas pero aquelas eleccións deixaron un mapa tras de si que deixaba practicamente en dique seco toda operación política galeguista dun modo substantivo.

Que a súa vontade era outra o revela o seguinte manifesto, chamado dos 29, redactado antes destas eleccións:

Chamada aos partidos políticos de Galicia

Semella inminente a convocatoria electoral para unhas Cortes que, inevitablemente, funcionarán como constituintes, xa que a súa misión fundamental será a de discutir e aprobar unha Constitución. Mas como as normas constitucionais

van regular os dereitos democráticos dos individuos e mais os dos pobos, a nós, galegos, atinguiránnos dobremente: como cidadáns e como pobo.

Ora, si os dereitos individuáis de cada cidadán van contar nas futuras Cortes con defensores procedentes de todo o territorio español, os dereitos colectivos de cada pobo terán que ser defendidos polos representantes que este mesmo pobo elixa. Ninguén, a non ser os propios galegos, vai defender os dereitos de Galicia como pobo con personalidade nacional. Poderemos contar, e sin dúbida contaremos, co apoio dos verdadeiros demócratas non galegos, pero a defensa dos nosos dereitos é misión e responsabilidade nosa.

Estamos certos de que o sentimento desa responsabilidade colectiva sempre está vivo na maioría dos galegos, con independencia das súas diverxencias ideolóxicas ou da súa afiliación ou non afiliación partidaria. Con todo, nesta ocasión, excepcional por ser constituinte, compre que ese sentimento acade toda a plenitude da súa forza solidaria. Ao cabo, da eficacia da nosa participación na elaboración constitucional dependerán as posibilidades políticas que se lle abran a Galicia para o desenvolvemento interno, e para o recoñecemento externo da súa personalidade cultural, económica e social.

Movidos por esa preocupación, e desde a serenidade que nos pode dar o non estarmos implicados nas naturais tensións partidarias, queremos facer un chamamento fraternal aos partidos e mais ás personalidades que van percurar a representación democrática do pobo galego para que fagan por chegar a un entendemento que, sumando os esforzos de todos, facilite o millor resultado final conxunto. Coidamos que ese entendemento será posible si se limita a un pacto baseado exclusivamente na defensa dos dereitos do pobo galego, evitando a inclusión de outros puntos que poderían provocar diverxencias ideolóxicas.

Un pacto galego no que os seus firmantes se comprometan a defender os dereitos do noso pobo é posible e necesario. A defensa debería de se establecer en dous niveis: en primeiro lugar, defendendo a estrutura federal do Estado como fórmula idónea para que este poida asumir democráticamente a pluralidade da España real; en segundo lugar, e para o caso de que a fórmula federal non prosperase, a representación galega tería que reclamar para Galicia os mesmos dereitos autonómicos que se lles reconocesen ás outras nacionalidades. Ou sexa: en primeiro lugar, a defensa do Estado federal; en segundo lugar, a defensa da fórmula autonómica. No resto dos problemas a dilucidar nas Cortes, os representantes galegos poderían seguir a liña política dos seus partidos ou os dictados da súa conciencia.

Sería grave, por tremendamente irracional, que un pacto tan sinxelo non for posible entre os partidos e mais as personalidades que aspiran á representación da Galicia verdadeira. Todos debemos confiar —e nós confiamos firmemente—

en que serán eles os mais interesados en dar este paso necesario a favor dos
direitos do noso pobo.

Galicia, marzal do 1977

Estes eran os asinantes do así chamado “Por un pacto galego”:

Sebastián Martínez-Risco
 Fermín Penzol
 Domingo García-Sabell
 Rafael Dieste
 Ricardo Carballo Calero
 Luis Seoane
 Valentín Paz-Andrade
 Enrique Vidal Abascal
 Anxel Fole
 Eduardo Moreiras
 Andrés Fernández Albalat
 Manuel Gallego Jorroto
 Luz Pozo Garza
 Xosé Chao Rego
 Xaime García Lombardero
 Andrés Torres Queiruga
 Xosé M. López Nogueira
 Manuel Espiña Gamallo
 Ricardo Palmás
 Camilo G. Suárez-Llanos
 Xosé L. Franco Grande
 Carlos Casares
 Paco Martín
 Ramón Piñeiro
 Marino Dónega
 Celestino Fernández de la Vega
 Lorenzo Varela
 Isaac Díaz Pardo
 Xenaro Mariñas del Valle

Na linguaxe e no pensamento de fondo ese manifesto expresa exactamente
o que os seus asinantes querían: defender a personalidade nacional de Galicia
nun marco federal. No entanto as eleccións fixéronos moi conscientes de que

os seus puntos de vista eran enormemente minoritarios. Todas as candidaturas galegas, incluíndo a democráta-cristán do PPG-PGSD, de Isla Couto e Zulueta de Haz que, curiosamente superou os resultado do BN-PG, non chegaban ao 7% dos votos. Quedaba claro que si tiñan que influír na defensa dos intereses galegos tiñan que xogar outras cartas como así fixeron.

Ese foi o momento en que realmente o “piñeirismo” como adxectivo político colle o seu sentido. Aí foi onde a súa universal capacidade de influencia –na UCD, no PSOE, no mesmísimo PP despois– colle forma como elemento de galeguización transversal máis aló dos partidos nacionalistas. Nos anos sesenta a idea fóra outra, nos comezos dos setenta tanto Piñeiro, como Isla ou Del Riego e con eles moitos outros tentaron aquí e aló diversas posibilidades, case sempre máis ambiciosas do punto de vista do nacionalismo, e que pasaban por partidos netamente galegos, pero é con maior precisión despois das primeiras eleccións que o “piñeirismo” adquire o que será o rostro que o marcará para os seus detractores. Ata aquel momento as diferenzas foran outras, de corte xeracional e de orientación política, pero non de raíz, como a partir deste momento foi o caso.

O xogo que agora comezou está marcado por un trazo fundamental: o que o galeguismo chamado histórico fixo foi, agora si, desbotarse a si mesmo como opción política consistente. Un novo realismo fíxose presente. Meilán Gil, un dos factótum da UCD, nunha entrevista en *La Opinión* de A Coruña declaraba isto:

En el PGI creíamos en la autonomía, en lo que ahora se llama claramente autogobierno, pero no todos pensaban esto en UCD. Yo era partidario de empalmar la legitimidad democrática obtenida en las urnas con la legitimidad histórica del galleguismo. Una de las operaciones más inteligentes de Suárez fue la venida de Tarradellas en Cataluña. Aquí hubo varias tentativas, pero no salió. Aquel 15 de junio, aunque parezca excesivo decirlo así, hubo en A Coruña un triunfo de centro, pero de centro gallego. ¿Qué nos pasó? Probablemente, no teníamos suficiente fuerza económica para ir adelante y después se forzó la coalición UCD y ahí estuvimos y eso fue un error probablemente. La historia de Galicia hubiese sido distinta.

Ese “empalmar a lexitimidade dos votos coa lexitimidade histórica do galeguismo” foi o capítulo da historia que a seguido ía desenvolverse. A carta que eles xogaron foi usar o prestixio que lles daba representar a continuidade co galeguismo de preguerra para evitar a aprobación do que foi chamado “O Estatuto da Aldraxa”. Tanto a UCD como o PSOE, necesitaban bañarse no Río Xordán do galeguismo. Especialmente os primeiros que, como vimos, proviñan do cerne do establecemento franquista, necesitaban combinar a lexitimidade

do éxito electoral, lavando os pecados da súa orixe, botando man desta outra lexitimidade que o galeguismo podía ofrecer. Á súa vez os galeguistas usaron a súa propia lexitimidade para obter unha capacidade de influencia, nun momento en que a atmosfera era favorable ao impulso galeguista, que de ningún modo poderían ter polo lado dos votos.

Usárona na negociación do Estatuto de Autonomía. Ese foi o seu éxito. De intentar promover partidos galegos –PSG, PGSD, PPG– pasaron a xestionar o seu caudal de lexitimidade en beneficio do que entenderon que era a súa misión. O manifesto dos 29 e o resultado das eleccións do 77 compoñen o marco no que hai que entender ese xiro. Adoptaron o posibilismo e a ventá de oportunidade que lles daba unha certa circunstancia histórica para intentar que, aínda sen partidos nacionalistas moi fortes e solventes, Galicia tivera un marco legal que, quen sabe, podería atopar no futuro gobernantes á súa altura. Naquel momento en que se estaba erguendo a arquitectura estatutaria e constitucional o seu papel non foi negativo, aínda que iso lles gañara as críticas feroces do nacionalismo chamado naquela altura “popular”.

Henrique Monteagudo narra así aquel momento:

Manifesto dos 25 e colectivo Realidade Galega (1979-1980). Despois da aprobación da Constitución Española (decembro, 1978) e das subsecuentes eleccións de marzo de 1979, a Unión de Centro Democrático, partido do goberno, buscou un pacto co PSOE para tentar “racionalizar” o proceso autonómico, o que supuña aceptar un certo nivel de autonomía para Euskadi e Cataluña (cos seus Estatutos de Autonomía xa elaborados) e rebaixar as capacidades do resto das potenciais comunidades autónomas, comezando por Galicia e Andalucía. En Galicia, unha comisión plural redactara, por encargo da Asemblea de Parlamentarios galegos, unha proposta bastante avanzada (*Estatuto dos 16*). Finalmente, os socialistas galegos conseguiron que o PSOE non se involucrase na manobra de limitación da autonomía galega, pero a UCD, que detiña unha ampla maioría en Galicia, cerceou a proposta dos 16 e aprobou, cos seus únicos votos (21-22 de novembro de 1979), na comisión Constitucional das Cortes, un proxecto de Estatuto claramente limitativo (*Estatuto da UCD* ou *Estatuto da aldraxe*).

A reacción política en Galicia non se fixo agardar. No ámbito do galeguismo histórico, o sinal dáo un contundente artigo xornalístico de Domingo García Sabell: “Outro tempo comeza. Outro tempo debe comezar. [...] O tempo de dicir: non é que non nos entendades. É que non queredes entendernos [...] É que mentides. Mentides como tramposos. Mentides como canallas” (*El Ideal Gallego*, 22/11/1979). Ramón Piñeiro artella un novo manifesto (*Manifesto dos*

25), no que se declara: “Un estatuto sen contido autonómico é, en si mesmo, unha farsa, unha burla”. Despois viñeron as grandes mobilizacións cidadás do 4 de Nadal. A partir do grupo que asina o Manifesto dos 25, o 6 de marzo de 1980 preséntase publicamente, cun novo manifesto, o colectivo Realidade Galega que, finalmente, tiña como obxectivo fundamental reconducir o proceso autonómico galego: “O erro cometido nas Cortes [...] deberá ser rectificadado antes do referendo mediante negociación dos partidos interesados na Autonomía” (comunicado de 11 de abril de 1980). Carlos Casares volve formar parte do núcleo iniciador e dirixente dese colectivo. Ao longo dos meses seguintes, Ramón Piñeiro xoga un papel clave como mediador entre o PSdG-PSOE e a UCD, o que finalmente permite a revisión do proxecto Estatutario, que recibe o apoio dos partidos da oposición, nomeadamente o PSOE e o Partido Galeguista, e é sometido a referendo o 21 de decembro de 1980. O derradeiro manifesto de Realidade Galega (19 de decembro) consiste nun chamamento para participar no referendo, seguido dunha coda en que quince galeguistas históricos piden o voto afirmativo para o Estatuto.

Con todo, os límites desa opción eran netos: a partir de aí non lles quedaba senón un papel subordinado no que, no entanto, podían marxinalmente gozar de crédito e influencia. As balas estaban gastadas. Iniciar outra senda só sería posible se, entre tanto, a través da política democrática outros actores continuaban o seu labor xa dende outro punto de partida. Pero eles, como xeración, xa tiñan queimado en boa medida os seus barcos. A súa idade, polo demais, faría imposible que fose doutro modo.

A súa estratexia, enteiramente comprensible, marcou o terreo de xogo para os seus sucesores. Se o galeguismo posterior a esa xeración carece, case absolutamente, de influencia política é porque, se naquel momento constitutivo a lexitimidade histórica xogaba un papel, hoxe a lexitimidade deriva dos resultados electorais ou, en todo caso, da influencia a través dos media. E o dato fundamental de hoxe é un contexto político galego e español en absoluto favorable á sensibilidade galeguista e/ou nacionalista. Non cabe dúbida, en concreto, de que en España, abriuse un período, dende a época do segundo goberno de Aznar, no que se busca, máis ou menos abertamente concluír o proceso de centralización á francesa, deixando o autogoberno nas cotas da preautonomía. Xa a campaña contra o Estatut catalán de 2006, de inspiración federal, mostrou os límites do que as forzas fundamentais do Estado están dispostos a admitir.

Pero esa era unha posibilidade que, naquel momento, tal vez non podía avisarse, dado que o centralismo, identificado co franquismo, era obxecto de universal abxuración. Foi así que os galeguistas, non todos, deron o último paso,

participar como independentes en listas electorais. Outra vez Henrique Monteagudo narra de modo magnífico o último avatar da súa acción

A participación nas eleccións autonómicas de 1981. O propio Ramón Piñeiro relata nas súas memorias (*Da miña acordanza*, pp. 216-218) como a súa implicación en todo a complexa xestión da recondución do Estatuto de Autonomía o colocou no centro do taboleiro político, ata o punto de recibir ofertas da UCD e máis especificamente do PSOE, para que galeguistas da órbita de Realidade Galega se presentasen ás eleccións nas súas listaxes. No mes de xuño e 1981, nunha xuntanza en que participaron el mesmo, Francisco Fernández del Riego, Marino Dónega, Xaime Isla, Domingo García-Sabell, Andrés Torres Queiruga e Carlos Casares e decidiron colexiadamente aceptar as ofertas. Finalmente, só se concretou a participación nas listas do PSDG-PSOE, de catro galeguistas independentes: Carlos Casares (pola provincia de Ourense), Ramón Piñeiro (pola provincia da Coruña), Benxamín Casal (pola provincia de Lugo) e Alfredo Conde, (pola provincia de Pontevedra). O compromiso intelectual de Carlos Casares traducíase, pois nun compromiso político, pois, como dicía Ramón Piñeiro: “O papel político dos intelectuais na sociedade debe ser de independencia crítica. No caso concreto de Galicia e nesta circunstancia histórica, creo que deberan participar no desenvolvemento autonómico [...] Con todo, é moi probable que para seguir sendo fieis a Galicia deban seguir loitando contra as manipulacións das “montaxes” dos políticos sen ideais” (*Argumentos*, xaneiro de 1981).

Ou sexa: o seu papel estaba confinado a una certa circunstancia histórica excepcional, pero non podía manterse a longo termo, en circunstancias ordinarias. Naquela conxuntura eles xogaron as súas cartas, pero ao ter perdido previamente o que tal vez era a batalla fundamental, a capacidade de xerar forzas políticas que sostiveran no tempo posicións dentro do marco mental do galeguismo xa non podían condicionar aqueles momentos futuros en que os avatares da política democrática fosen en sentido inverso.

É, temo, o que sucede hoxe ante os nosos ollos. Os consensos están caendo un tras outro e está nacente en España un espírito xeral que considera o dereito ao autogoberno un pecado nefando. Para finalizar transcribimos os resultados das primeiras eleccións ao Parlamento Galego, en 1981, que evidencian un tímido avance das opcións nacionalistas (ata un 13% dos votos) que, con todo era imponente para marcar substantivamente a axenda política, salvo dende fóra dos muros da fortaleza governamental. Iso parecía confirmar o camiño que decidiran tomar.

CUADRO 5
RESULTADO DE LAS ELECCIONES AL PARLAMENTO DE GALICIA
 (1981)

	LA CORUÑA		LUGO		OURENSE		PONTEVEDRA		GALICIA	
Electores... ..	844.505		332.895		355.504		641.330		2.174.234	
Votantes... ..	400.303		141.895		147.426		317.028		1.006.652	
Votos válidos... ..	392.772		139.126		143.069		311.286		986.253	

Candidaturas	LA CORUÑA			LUGO			OURENSE			PONTEVEDRA			GALICIA			
	Votos	%	Esc.	Votos	%	Esc.	Votos	%	Esc.	Votos	%	Esc.	Votos	%	Esc.	%
AP	128.287	32,7	9	43.617	31,4	5	40.077	28,0	5	89.058	28,6	7	301.059	30,5	26	36,6
UCD	76.591	19,5	5	48.733	35,0	6	61.103	42,7	7	67.764	28,2	6	274.191	27,8	24	33,0
PSOE	94.127	24,0	6	22.376	16,1	3	23.448	16,4	3	55.905	17,2	4	193.456	19,6	16	22,5
BNPG-PSG... ..	26.303	6,7	1	11.175	0,0	1	7.377	5,2	0	17.015	5,5	1	61.870	6,3	3	4,2
EG	13.124	3,3	0	1.272	0,9	0	740	0,5	0	18.353	5,9	1	33.497	3,4	1	1,4
PC	13.488	3,4	1	2.059	1,5	0	2.871	2,0	0	10.529	3,4	0	28.927	2,9	1	1,4
PG	11.219	2,9	0	3.775	4,2	0	3.314	2,3	0	12.311	4,0	0	32.623	3,3	0	0,0

FUENTE: Resolución de la Junta Electoral de Galicia (reproducida de TRINIDAD PUERTO, 1986).